

Олена ВОРОНІНА
Київ

ТРИ ЖІНОЧІ ПОРТРЕТИ

Три жінки. Від двох віддаляють роки. Третя – наша сучасниця. Три різні долі. Та єдне їх одне – любов до України. І всіх трьох недостатньо знають. Тому й необхідно розповісти, аби їхній приклад був зразком служіння Батьківщині для наших сучасників.

Найстарша з цих жінок – Софія Смиренко (1839 – 1924). Батько, Іван Альбрант, походив із французьких аристократів, мати, Надія Богаєвська, – з української шляхти. Софія виросла вродливою, вольовою та незалежною в думках. Коли вона покохала Василя Смиренка, то змогла оборонити своє почуття, повставши проти несправедливої волі батька, що хоч і був демократичних поглядів, але не зміг здолати віковичні традиції своєї верстви і дати згоду на шлюб дочки із сином колишнього кріпака, хоча й вважав випускника Паризької Політехніки на голову вище за всіх оточуючих панів та радо приймав талановитого інженера.

Софія Іванівна, зробивши свій вибір, на все життя стала вірною подругою, помічницею, соратницею, однодумцею, в якій Василь Федорович знаходив розуміння, схвалення й підтримку своїх, фантастичних на той час, добродійних заходів, щодо української культури. Дружина допомагала своєму чоловікові коли вони опинилися на початках у матеріальній скруті. Не гребувала ніякою роботою, навчилася готувати, прати, шити. Захопилася садівництвом і розвела такий сад у селі Сидорівка, що на Канівщині, який славився на всю округу. За свідченням своєї небоги, Ольги Первової-Леонтович, мала постійний квиток на Всесвітню Паризьку виставку. Вона ж керувала виготовленням пастили найвищої якості, відомої під назвою “Українська”.

У своєму маєтку Софія Іванівна займалася просвітницькою діяльністю. Побудувала школу, лікарню, декілька майстерень, намагалася вивести в люди кожного, хто звертався до неї по допомогу.

Не знаючи змалку мови народу, серед якого жила, Софія Іванівна вивчила її, часто читала вголос твори українських письменників, зокрема, згадувала племінниця Василя Федоровича Оксана Дузь-Крячченко. Кохалася Софія Смиренко в українських піснях, збирала їх (за що мала похвального листа), співала їх разом з чоловіком. За матеріальної підтримки подружжя Смиренків у Сидорівці було створено народний театр.

Вихована в далекому від української стихії колі, не відаючи про існування українського питання, Софія Іванівна перейнялася ідеями чоловіка, завжди схвально ставилася до меценатської діяльності й продовжила справу його життя. (Купила для українських видань друкарню). Була вона членом Географічного товариства у Києві, збирала для нього, за свідченням свого небожа, Володимира Леонтовича, українського письменника і громадсько-культурного діяча, матеріали з праворозуміння та правових звичаїв в Україні.

Отакою була Софія Смиренко, лебідка лицаря Українського духу. Любов до Василя Смиренка відкрила їй новий світ, розвинула глибоке почуття до рідного краю, до його людей, до України, що рухало її вчинками.

Друга жіноча постать – це Любов Шульгина (1865 – 1945).

“Вона жила Україною й для України” – так коротко й вичерпно схарактеризував життя своєї матері Олександр Шульгин, державний діяч УНР та українського Уряду в екзилі. І так воно і є, бо була Любов Шульгина відомою свого часу культурно-громадською діячкою, народною вчителькою, що стояла біля витоків українського шкільництва, людиною гарячої душі, чие серце билосся задля України.

Походила Любов з родини Устимовичів, нащадків старого козацько-старшинського роду. Батько, Микола Устимович, прямиий нащадок гетьманів Павла Полуботка та Данила Апостола, був шляхетною, демократичних поглядів людиною. Мати – Єфросинія Черкаська, належала до козацького роду, що потрапив у неволю. Вона, до десяти років кріпачка, була мудра й талановита, рішуча та енергійна – типовий приклад активізму української жінки. Недарма в повіті її називали “жінка-міністер”.

Дитячі роки Любові пройшли на Полтавщині. Набувши освіту, вона повернулася додому і за згодою та підтримкою батька організувала народну школу та взялася за навчання селянських дітей. Згодом Єфросинія Іллівна збудувала нову школу. Внаслідок рідко в якому селі було стільки інтелігентних та національно свідомих селян, – зазначає у спогадах О.Шульгин, – як там. Любочку, як звали в селі Любов Миколаївну, вони просто обожнювали. А вона була педагогом з Божої ласки. Цілком ймовірно, що навчання в цій школі велося українською мовою, бо була ж вона приватною.

Після одруження з Яковом Шульгиним, істориком, учнем В.Антоновича та М.Драгоманова, громадським діячем, відбувши заслання в Сибіру, народивши п’ятеро дітей Любов Миколаївна вже не могла вести школу. Але вона добирала здібних дівчат та хлопців із села і постійно готувала когось на вчителя.

Під час перебування в Єлисаветграді родина Шульгиних була осередком українства. Любов Миколаївна всією душею віддавалася громадській роботі, мала великий вплив на молодь міста. В родині Шульгиних, як у небагатих інтелігентних, панувала рідна мова, виховання було суто українське. Ось як про це згодом писала донька Надія Іщук-Шульгина: “Несвідомі ми були того, які цінні перлини вкладали наші батьки в наше національне виховання. А яка відвага була в батьків, що говорили з нами по-українському. Скільки людей застерігало їх, що це небезпечно”.

Любов Миколаївна говорила українською мовою з дітьми та ходила в народному строї й на вулиці. В родині діти змалку чули читання творів українських письменників, найбільше Шевченка. Читали його й селянам. А якось приїхала вона з дітьми до Лубен, де тоді відбувалися виклади для народних учителів відомого тоді педагога Вахтерова, аби послухати його. Воліючи мати тісніший контакт з учителями, дістала “чарівний ліхтар” та ілюстрації до “Гайдамаків” Сластьона, покликала всіх слухачів курсів і стала читати цей твір вголос. “Читала так, як тільки вона вміла читати, – згадає син Олександр, – можна собі тільки уявити, яке враження справило це читання на заляканих начальством вчителів, у яких національна свідомість тільки прокидалася...” Про заляканість вчителів свідчить і той факт, що їм заборонялося під страхом звільнення передплачувати єдину всеукраїнську газету “Рада”.

Згодом, коли Шульгини повернулися до Києва, Любов Миколаївна стала одним з організаторів клубу “Родина”, що був центром українського життя у місті між двома революціями (головою клубу був Микола Лисенко).

1915 року Любов Шульгина разом з Людмилою Старицькою-Черняхівською організувала створення притулків для біженців, де навчали дітей українській грамоті, читали українські книжки, викладали рідною мовою й інші предмети. Це був, власне, зародок української школи, що проіснувала не менше чотирьох років. Неабияка мужність потрібна була організаторам, бо робилося це в умовах нової нагінки на українську мову.

Любов Шульгина була також одним із організаторів створення у Києві шпиталю для українських вояків, де під час лікування також навчали української грамоти, читали твори українських письменників.

У березні 1917 р. в Києві відкрилася I Українська гімназія ім.Тараса Шевченка (директором став відомий український педагог Володимир Дурдуківський). Любов Миколаївна вела в ній молодший підготовчий клас. У ці ж роки завідувала дитячим будинком.

Своїх синів вона виховала справжніми патріотами. Старший, Олександр, став першим міністром закордонних справ УНР, відомим ученим істориком, що обстоював інтереси України все життя. Володимир пішов за покликом серця обороняти Україну і загинув під Крутами; громадській роботі віддавав багато сил і молодший син, Микола, що помер 35-річним.

“Вона здатна виховати братів Гракхів”, – сказали колись про неї. Це вона і зробила. Багато душі і любові вклала й у виховання своїх онук – Марії Іщук та Наталі Пазуняк, відомої громадської діячки, доктора філософії.

Любов Шульгина весь свій вік горіла, боліла людською долею, хоча й свого горя вистачало, бо втратила трьох синів. Жила Україною та для України.

Третій жіночий портрет змалювано з нашої сучасниці, епіграфом життя якої могли бути слова: “Високий лет душі, геройські діла і відданість безмежна Україні”.

Жінка-легенда, жінка-героїня, що не раз дивилася в очі смерті й долала її не тільки в бою, а й пройшовши тортури НКВС та сталінські ГУЛАГи. Жінка, для якої ідея незалежності України, національна ідея були могутньою рушійною силою. Жінка, що заслуговує на шану й турботу. Це – пані Ольга Горошко.

Життя не пестило її змалку. Рано втратила маму. А четверо дітей потребували догляду. Та, що стала дітям за матір, невдовзі також померла, залишивши ще одного братика (Максим потім стане зв’язковим УПА і теж пройде концтабори Сибіру). Оля росла жвавою, розумною, кмітливою. І хоч як було важко батькові, бідному кушнарєві, але спромігся він, щоб дочка закінчила курси домашніх господинь, а перед тим сім класів народної школи у рідному Вишневі. Вже тоді заkontakтувала юнка з молоддю ОУН, вже тоді формувалася в неї національна свідомість. Тому після приходу советів на Волинь вона їде за Буг, опиняється в таборі біженців у Холмі, а далі шлях її стелиться на Варшаву, Берлін та Дрезден, де вона тяжко працювала на фабриці, а згодом у німецькій родині, де й опанувала мову.

З початком війни повернулася Оля додому. У розквіті молодості, двадцятип’ятилітньою, вона зробила свій вибір і ввійшла у визвольні змагання. З того часу починається героїчний період її життя. Вона працювала перекладачем, і не одне село врятувала від погрому, а селян від арешту, передавала до підпілля дані, повідомлення. У серпні 1942 р. німці заарештували Олю. Перебувала у Кременецькій тюрмі до січня 1943 р.

Після звільнення одразу пішла до Української Повстанської Армії. Потрапила спочатку в загін кур’єрського командира “Енея”, пізніше до “Наливайка”, а потім до “Максима” – Максима Скорупського, згодом автора книжки спогадів “Туди, де бій за волю”, із якої вперше довідалася про Ольгу Горошко.

Отож, йшов 1943 рік. Усі раділи, коли поверталася із завдання “Троянда”, таким було її псевдо. Не одного вояка витягла вона з поля бою, не одному перев’язала рани. А завдання були складні. Якої відчайдушної сміливості, сили духу, мужності вимагало хоча б таке.

Загін стояв тоді біля с. Бряхівці, – розповідає пані Ольга, – був Великдень, німці схопили чотирьох юнаків із місцевої боївки. Вже викопали яму, – розповідає пані Оля, – і мали розстріляти. Приходить до нашого командира Макса їхній командир: “Допоможи”.

Покликали мене, бо знала німецьку мову, зробили лжемапу: мовляв, там російські партизани, там – польські. Коли наших хлопців не випустите, об’єднаємося і вдаримо на вас. Такий задум був у командира. На питання, чи піду, я не вміла казати: “Ні”. Просто відповіла: “Якщо не повернусь, то я з ними”. І пішла в гестапо с. Ожидове. По-німецьки доказувала, переконувала. І хоч мала була надія, але задум удався. “Мене привели до юнаків, дали перепустку і відпустили”.

Хлопці потім дякували за врятоване життя і вибачалися, що вважали за провокаторку. Стільки напруження, волі, хоробрості потребувало лише це завдання. А скільки їх було! Іноді двічі на ніч доводилося переходити лінію фронту. І все це падало на дівочі плечі.

Та “бистра у роздумах, завжди логічна у своїх висновках, шора в оцінках, дуже обережна в складних ситуаціях, але безприкладно відважна перед обличчям небезпеки, – Оля завжди була там, де її якраз найбільше потребували і давала зразки успішності та діловитості чи то у розвідці, чи то у виконанні важкого зв’язку”. Такою постає пані Ольга у спогадах Максима Скорупського.

Такою була вона і тоді, коли опинилася, перейшовши лінію фронту задля встановлення зв’язку, в загоні Михайла Кондрася. І прийшло до неї кохання, і вінчалася вона з курінним командиром у с. Антонівка, скинувши шинель, і операцію на грудях перенесла без наркозу, бо за місяць мала родити, і на другий день після пологів у сільській хаті вже прийшли за нею, бо хлопців було поранено, і стала сама командиром загону після загибелі у двобої з ворогом її чоловіка.

Мужність і відданість справі визволення рідної землі, тримали цю тендітну жінку, вірність клятві: “Здобудеш Українську державу або загинеш у боротьбі за неї”.

Все витримала ця незвичайна жінка: зраду, катування і знущання на допитах, каторгу сталінських таборів. Все витримала і перемогла.

Їй судилося віднайти свого сина Ігоря, радіти його успіхам й пережити материнське горе, бо помер він 35-річним. Їй судилося важке і невлаштоване життя, бо й досі, на схилку, немає власної домівки. Але не зламала цієї звитяжної душі недоля. Вона і зараз енергійна, допомагає рідним, готова до зустрічі з молоддю, аби передати їй вогонь любові до Батьківщини, познайомити з історією визвольних змагань, постійно їздить на конференції, з’їзди, зустрічається з побратимами по боротьбі й неволі.

– Я дуже любила Україну, – сором’язливо говорить пані Оля, видно, що вона не любить виставляти свої почуття, – я й зараз її сильно люблю. І якби довелось і тепер піти на завдання, чи віддати життя, – я і пішла б і віддала б.

Отака вона наша героїчна сучасниця, жінка – легенда, мужня донька українського народу, кавалер Лицарського Хреста, про яку написана та за нашої скрути ще не видана книжка Софії Буняк “Одисея Олі Горошко” (принагідно треба сказати, що автор є головою спілки політв’язнів і репресованих Ланівцького району Тернопільської області.)

Три жінки – Софія Смиренко, Любов Шульгіна, Ольга Горошко, яких об’єднала одна, свята любов до своєї землі, одна національна ідея, якій вони присвятили своє життя. Ми маємо наслідувати їхній приклад патріотизму, відданості, наполегливості й вірності розбудові Української Держави, ідеєю якої надихалися вони у своєму житті. Хотіла б закінчити ці три портрети дуже цінною на мій погляд, цитатою з передмови Євгена Чикаленко до його хроніки “Щоденник”: “Ота праця для відродження української нації нагадує легенду про будівництво Києво-Печерської дзвіниці: що збудують майстри за день, те вночі впірне в землю: і так осідало їхнє мурування кілька років. Аж коли скінчили будувати дзвіницю по плану і поставили хреста, то за одну ніч вся вона раптом вийшла із землі.

Отак було і з українським рухом: і діди наші, й батьки, і ми працювали по мірі наших сил, але наслідків тої праці не видно було, вона впірнала в глибину народних мас. Аж за революції 1917 року ота праця кількох поколінь раптом виявилася на світ, як Києво-Печерська дзвіниця з надземлі”.

Отак щоденна праця Софії Смиренко та Любові Шульгіної, полум’яне життя та подвиги Ольги Горошко вкладали цеглини в підмурівок Української держави. Їх діла мають зайняти своє місце у патріотичному вихованні молоді та надихати нас на звершення головної мети: розбудови Української Держави.

Література

Барва Галина. “Там, де бій за волю”. Буняк Софія. Згадаймо їх // “Голос Лановеччини”. – 1998. – 10 жовтня. Дузь-Крятченко О. “Спогад” // Родовід. – 1995. – №1. Ковалінський Віталій. Заповіт Смиренків // Столиця. – 1999. – №20. Леонтович В. Василь Федорович Смиренко. – Спогади // Тризуб – 1928 – №22 – 24. Первова-Леонтович О. Спогади про подружжя Смиренків – рукопис. “Туди, де бій за волю”: (Спогади курінного УПА Максима Скорупського – Макса). – К., 1992. Шульгін О. Спогади: Збірник на пошану О.Шульгіна. – Париж; Мюнхен, 1968. Шульгіна – Ішук Н. До сторінок історії українського шкільництва (спогад) // 125 років Київської української академічної традиції. – 1861 – 1986. – Нью-Йорк, 1993. Чикаленко Є. Щоденник. – Львів, 1931.